

I S T O R I E

Paula Fredriksen (n. 1951, Rhode Island) s-a specializat, trecând prin două doctorate, în istoria creștinismului timpuriu. A deținut catedra William Godwin Aurelio a Universității din Boston, din 1990 până când a devenit *professor emeritus*, în 2010, continuând să predea în calitate de distinguished visiting professor la Departamentul de religie comparată al Universității Ebraice din Ierusalim (din 2009). Este autoarea unei opere erudite, care ne oferă o perspectivă nouă asupra mediului iudeo-creștin din primele secole ale erei noastre: *Augustine on Romans* (1982), *From Jesus to Christ* (1988; 2000), *Jesus of Nazareth. King of the Jews* (1999, distinsă cu National Jewish Book Award), *Sin: The Early History of an Idea* (2012), *Paul: The Pagans' Apostle* (2017).

PAULA FREDRIKSEN

PE CÂND
CREȘTINII
ERAU EVREI

PRIMA GENERAȚIE

Traducere din engleză
de Dionisie Constantin Pîrvuloiu

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Redactor: Adrian Dumitru
Coperta: Angela Rotaru
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corectori: Cristian Negoită, Anca Ionescu
DTP: Dragoș Dumitrescu, Dan Dulgheru

Tipărit la Bookart Printing

Paula Fredriksen,
When Christians Were Jews: First Generation
Copyright © 2018 by Paula Fredriksen
Translation rights arranged by the
Sandra Dijkstra Literary Agency
All rights reserved.

© HUMANITAS, 2023, pentru prezenta versiune în limba română

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
Fredriksen, Paula
Pe când creștinii erau evrei: prima generație /
Paula Fredriksen; trad. de Dionisie Constantin Pîrvuloiu. –
București: Humanitas, 2023
Conține bibliografie
Index
ISBN 978-973-50-7857-7
I. Pîrvuloiu, Dionisie Constantin (trad.)
2

EDITURA HUMANITAS
Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 0723 684 194

*Pentru Yishai și Lulu,
pentru Shayna și Leah – următoarea generație.*

Rugați-vă pentru pacea Ierusalimului!
Cei ce te iubesc să se bucure de odihnă.
Pacea să fie între zidurile tale!
—Psalmul 122:6–7

CUPRINS

Prolog	9
--------------	---

I. SUS LA IERUSALIM

Evangheliile, Isus și Ierusalimul	24
Pavel și Templul	33
Esenienii și Templul	40
Profeții populari și Templul	43

2. MUNTELE SFÂNT AL LUI DUMNEZEU

Mesele schimbătorilor de bani	55
Sărbătorile iudeilor	64
Politica profeției	80

3. DE LA MIRACOL LA MISIUNE

Înviere și răscumpărare	87
Împărăție și comunitate	101
Parusia eșuată	113

4. ÎNCEPÂND DE LA IERUSALIM

Înțelesul termenului „Mesia“	123
Întreaga Casă a lui Israel	138
Israel și celelalte popoare	156

5. SFÂRȘITUL VEACURILOR

Bătălia zeilor	164
Chipul lui Dumnezeu și Fiul Omului	179
Muntele de foc	188
Epilog	203
<i>Mulțumiri</i>	213
<i>Tabel cronologic</i>	215
<i>Note</i>	221
<i>Bibliografie</i>	253
<i>Indice de nume</i>	263
<i>Indice tematic</i>	267

PROLOG

Petru, Iacob și Ioan. Pavel și tovarășul său de misiune, Barnaba. Toți aceștia erau evrei, chiar dacă noi îi considerăm „temelia creștinismului“, fiindcă știm că eforturile lor au contribuit la apariția acestei comunități religioase (predominant păgână ulterior). Ei însă nu știau acest lucru și nu întrezăreau un viitor prea îndelungat, deoarece erau încredințați de adevărul propovăduirii evanghelice a comunității lor: „A sosit plinirea vremii, iar Împărăția lui Dumnezeu este aproape! Căiți-vă și aveți încredere în Vestea cea Bună“. Credeau cu tărie că Dumnezeu era pe cale să împlinească vechile făgăduințe făcute lui Israel: răscumpărarea istoriei, înfrângerea răului, învierea din morți și întemeierea unei împărății universale a dreptății și a păcii.¹

Sursa lor cea mai apropiată pentru veștile cele bune era chiar profeția lui Isus. În viziunile avute de ei, Isus învia, iar speranțele ucenicilor săi erau confirmate. Învierea lui Isus nu însemna altceva decât că învierea generală – așadar venirea Împărăției lui Dumnezeu – era aproape. De vreme ce legau acum iminenta sosire a Împărăției de revenirea victorioasă a lui Mesia, acești discipoli s-au grăbit să proclame vestea cea bună în cursul a ceea ce ei credeau că este un scurt intermezzo în timp, intervalul plin de Duh dintre învierea lui Isus și a Doua sa Venire în slavă. Ei au continuat misiunea lui Isus răspândindu-i mesajul despre Împărăția

ce urma să vină în cursul impredictibilei, dar scurtei perioade dintre „acum“ și „curând“.

Oare cum am putea reconstitui încrederea supremă și convingerile neclintite ale acestei generații, mai ales când știm că istoria nu s-a sfârșit în felul în care credeau ei că se va întâmpla? Din fericire, ne-a rămas o voce din acele timpuri: glasul apostolului Pavel.

De la prima la ultima sa scrisoare, Pavel afirmă apropierea iminentă a sfârșitului. Cândva prin anul 40 d.Cr., Pavel spune că atât el, cât și comunitatea sa din Tesalonic se așteptau să fie în viață când va veni Isus să își învieze și să își adune aleșii. „Domnul este aproape“, spune el în fața adunării din Philippi. Corintenilor le mărturisește că perioada dintre „acum“ și sfârșitul timpului deja s-a „scurtat“: sfârșitul vremurilor deja a sosit. „Acum este vreme potrivită“, îi îndeamnă el, „iată, acum este ziua mântuirii!“ . Și, cândva prin anii 50 d.Cr., chiar când îl pierdem din vedere, în ultima sa epistolă, cea către Romani, Pavel vestește cu tărie că „mântuirea este acum mai aproape decât atunci când am crezut. Noaptea e pe sfârșite. Ziua“ – cu alte cuvinte, Ultima Zi, ziua revenirii lui Isus și a întemeierii Împărăției lui Dumnezeu² – „este aproape“*.

Pavel este primul martor a ceea ce va deveni creștinismul. Deși el nu l-a cunoscut niciodată pe Isus din Nazaret, și cu toate că în epistolele sale menționează foarte puține dintre învățăturile lui Isus, din acest punct de vedere Isus și Pavel se aflau în deplin acord: Împărăția lui Dumnezeu urma să își facă apariția în zilele lor.

Pavel nu l-a întâlnit niciodată pe Cristos. Însă el cunoștea – și avea cu aceștia o relație complicată – oameni dintre

* Romani 13:11–12. Citatele biblice sunt preluate din ediția Cornilescu revizuită, dar unde a fost nevoie am respectat opțiunile de traducere ale autoarei (n. tr.).

cei care s-au aflat în imediata vecinătate a lui Isus: pe Petru (pe care el îl numește „Chefa“), pe Ioan (Fiul lui Zevedeu?), pe Iacob, fratele lui Isus, poate și pe unii dintre aceia pe care Pavel mai târziu i-a ponegriț ca „frați mincinoși“. Din spusele sale, știm că Pavel a compărut în fața liderilor de la Ierusalim de două ori. Probabil că încerca să își coordoneze mesajul și misiunea cu ale lor. Insistând ca *păgânii ex-păgâni*, convertiți de el, să contribuie la fondurile strânse pentru „sfinții din Ierusalim“ aflați în lipsuri, Pavel a menținut mereu contactul cu această comunitate originară. Prin el – chiar dacă de la mare depărtare – îi putem auzi și noi pe acei oameni.³

Alte surse, familiare sau nu, ne ajută în acest efort. Pe lângă colecția neotestamentară a epistolelor lui Pavel, mai avem și evangheliile canonice. Marcu, Matei și Luca sunt numite evangheliile „sinoptice“, altfel spus „văzute împreună“, pentru că sunt cumva legate între ele, spunând diferite versiuni a ceea ce se poate recunoaște ca fiind o singură poveste. Mai mult, avem și o a patra evanghelie, foarte concentrată din punct de vedere teologic (și surprinzător de diferită), Evanghelia după Ioan. Un lucru foarte important, ne putem folosi și de „partea a doua“ a Evangheliei după Luca, mai exact de Faptele Apostolilor.

Putem completa aceste texte cu o serie considerabilă de scrieri mai puțin familiare. Dispunem de operele contemporanului mai vârstnic al lui Pavel, intelectualul evreu alexandrin Filon. Avem la îndemână și bogata bibliotecă a Manuscriselor de la Marea Moartă. Beneficiem și de multe inscripții din diaspora iudaică vorbitoare de limbă greacă, mai ales cea a comunităților din Asia Mică (Turcia de azi). Variate apocalipse iudaice – atât texte biblice, ca profetia lui Daniel, cât și unele extrabiblice, precum *Cartea Jubileelor*, o rescriere a versiunii din Geneza – ne ajută să ne completăm imaginea. Pavel nu este singur.

Dacă putem să ne apropiem de aceste opere cu spirit critic și cu real folos este și pentru că avem la îndemână scrierile unui autor care este o sursă de informații extrem de prețioasă. Preot, fariseu, profet, lider militar, prizonier de război, istoric – pe numele său Iosefus Flavius. Iosefus ne ajută în mod crucial în cercetarea noastră cu privire la comunitatea timpurie de adepți ai lui Isus din Ierusalim. Într-adevăr, pentru aproape trei decenii, Iosefus și aceștia vor fi fost vecini în sfânta cetate.

Iosephus ben Mattityahu s-a născut într-o familie preoțească aristocratică din Ierusalim, la doar câțiva ani după nașterea lui Isus. Tatăl său a slujit la Templul din Ierusalim sub Caiafa, marele preot în vremea căruia a fost răstignit Isus. Când era tânăr, Iosefus, asemenea tatălui său, a slujit la Templu. El era familiarizat cu diversele „secte“ și „școli“ care au modelat iudaismul celui de-al Doilea Templu: saducheii, fariseii, esenienii, zeloții. A avut ocazia să cunoască asceți harismatici, profeți rătăcitori și numeroși făcători de minuni. Printre aceștia i-a socotit și pe Ioan Botezătorul și Isus din Nazaret. A cunoscut de asemenea comunitatea formată după moartea lui Isus în jurul mesajului și memoriei sale. Iosefus avea să joace un rol însemnat în catastrofa ce avea să aducă sfârșitul comunității, templului și orașului pe care le iubea: va fi implicat direct în războiul dus de poporul său împotriva Romei, război care va aduce nimicirea Ierusalimului.

Grație abilității sale de a supraviețui, avem astăzi scrierile lui, care ne oferă o privire neprețuită asupra acestei perioade: *Războiul iudaic* (de acum înainte abreviat *RI*), o istorie a conflictului, alcătuită la scurtă vreme după eveniment, precum și *Antichitățile iudaice* (de acum înainte *AI*), o istorie mai întinsă și mai ambițioasă, care începe cu Geneva și sfârșește cu zilele lui Iosefus. Fost general, prizonier de război și sclav, și-a petrecut a doua jumătate a vieții la

Roma sub numele de Flavius Iosefus, ajungând aliatul și protejatul aceleiași familii imperiale romane care a asediat Ierusalimul. Orice spune despre poporul său în perioada de dinainte de război – așa cum o vor face și evangheliștii Noului Testament – o spune din perspectivă postbelică.⁴

Iosefus ne ajută să înțelegem contextul acestui conflict și rolul jucat de profeția care a condus la acesta. Ne ajută să ne orientăm în preistoria acestui război. Ne înfățișează veacurile de guvernare stabilă pe care le-a cunoscut Ierusalimul după captivitatea babiloniană (586–533 î.Cr.), odată ce exilații au revenit în oraș, iar preoțimea aristocratică a condus Iudeea în acord cu guvernatorii imperiali. Ne poartă printre încleștările ce au avut loc între succesorii lui Alexandru cel Mare, Ptolemeii în Egipt și Seleucizii în Siria, precum și printre încurcatele și conflictualele lor alianțe cu cărmuitorii preoțimii din Ierusalim (după 323 î.Cr.). Relațiile lui amplifică istoriile din cărțile Macabeilor, când familia Hașmoneilor a obținut independența iudeilor, slujind atât ca mari preoți, cât și, ulterior, ca regi (167–140 î.Cr.). Iosefus ne mai istorisește și impresionantele realizări ale lui Irod cel Mare, regele iudeilor, care a domnit din 37 până în 4 î.Cr.⁵

Dar, cel mai important pentru noi, Iosefus conturează dificila relație dintre marii preoți și Roma în perioada de după Irod. El relatează confruntările sângeroase dintre perfecții și procuratorii romani, pe de o parte, și militanții ori profetii populari iudei, pe de altă parte. Zugerăvește via instabilitate a cetății, ce roia de pelerini în vremea marilor sărbători iudaice, „când era cel mai probabil să se iște răzmerițe“. În cele din urmă, subliniază rolul central jucat în izbucnirea acestui conflict de o profeție mesianică – „cel mai însemnat imbold al lor pentru a porni la război“, precum spune el despre conașionalii săi. Printre acești evrei care aveau astfel de speranțe, așteptând instaurarea Împărăției lui Dumnezeu

și a Doua Venire în slavă a lui Mesia, se aflau și bărbații și femeile din comunitatea lui Isus, adunată la Ierusalim.⁶

Pe când creștinii erau evrei ne spune povestea acestei comunități. Va fi, în mod necesar, povestea a două cetăți, Ierusalim și Roma. Cu mult înainte ca rebelii iudei să fi incitat la război, Roma își menținea o puternică prezență militară în Iudeea. Dacă lucrurile ar fi stat altfel, Isus din Nazaret nu ar fi murit crucificat. În timpul vieții lui Isus și vreme de 40 de ani după el – pe parcursul întregii existențe a acestei comunități mesianice din Ierusalim –, puterea politică romană și mișcările profetice populare au alcătuit un amestec incendiar. Crucea lui Isus a fost doar una dintre miile de cruci presărate de-a lungul cărării către asediul roman final.

Dar odată cu răul a venit și binele: Roma a construit drumuri și a asigurat siguranța călătoriilor pe mare. Această combinație dintre puterea imperială și pacea impusă poate că a dus la executarea lui Isus, dar, totodată, a dat vigoare mesajului celui crucificat și înviat, un Mesia reîntors, astfel încât această propovăduire s-a putut răspândi în toată zona mediteraneeană, după cum atestă chiar Pavel, iar în 25 de ani a ajuns chiar până la Roma.

În aceste decenii, mișcarea lui Isus a crescut vertiginos și a fost ea însăși surprinsă de acest succes, care a prins-o nepregătită. Au fost ridicate întrebări presante privind autoritatea, activitatea și organizarea ei. Ce trebuia să facă acea comunitate din Ierusalim în timp ce aștepta revenirea lui Mesia? Aveau un mesaj de răspândit, dar, în acest caz, cum trebuia transmis și cui? Cum trebuia prezentat acest mesaj pentru comunitățile-satelit din diaspora, dar și pentru mai largă lume a altor comunități de sinagogă din diaspora? Căror scopuri trebuia mișcarea să își dedice misiunile? Cum putea ea să îi primească pe acești foști păgâni, pe care, spre surprinderea comunității înseși, a început să îi adune

chiar misiunea ei? Dar cea mai însemnată întrebare este aceasta: cum de a devenit această mișcare o comunitate încheată, de vreme ce însăși existența ei se datora convingerii că sfârșitul lumii era aproape?

Pe când creștinii erau evrei ia în considerare toate aceste întrebări. Dar, înainte de a le da răspuns, să ne oprim asupra alteia: Ce căuta această timpurie comunitate în Ierusalim, atâta vreme cât liderul ei fondator, Isus din Nazaret, a murit brutal acolo, răstignit ca „rege al iudeilor“?

SUS LA IERUSALIM

Cândva, în anii 30 ai primului secol, Isus și ucenicii săi au mers la Ierusalim pentru sărbătoarea Paștelui. Era probabil cel mai mare și mai frumos oraș pe care îl văzuseră. Într-adevăr, pentru mulți dintre ei era poate singurul oraș cunoscut.¹

Construit de David și Solomon, nimicit de babilonieni, reconstruit de iudeii reveniți din Persia, elenizat în perioada de după Alexandru cel Mare, Ierusalimul a înfruntat talarurile feluritelor imperii care veneau și plecau. Perioada persană, începută în anii 530 î.Cr., a cunoscut crearea celei mai viabile și mai stabile forme de guvernământ a orașului, care a dăinuit aproape jumătate de mileniu. Iudeea a fost cârmuită de la Ierusalim de către marele preot. Se credea că acesta este un descendent al lui Sadoc², preotul despre care Biblia spune că l-a uns rege pe Solomon, fiul lui David. Sub stăpânirea persană, marele preot era însărcinat în special cu supravegherea activităților templului. Însă el mai răspundea și în fața guvernatorului, reprezentantul local al puterii imperiale. Slujirea sa îmbina ceea ce astăzi numim funcția politică și cea religioasă. Împreună, marele preot și guvernatorul imperial se asigurau că tributul sau impozitele erau colectate la timp și că domnea liniștea.

Schimbarea a venit din afară, deși, de regulă, tulburările vin din interior. Alexandru cel Mare a străbătut întreg Orientul Mijlociu, cucerind Persia în 332 î.Cr. Dar imediat după moartea lui imperiul a revenit familiilor generalilor săi,